

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМА

Н. В. Бородіна, Л. В. Пейчева

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна
philosophy@mail.ua

Стаття присвячена виявленню філософського базису незадоволення студентів якістю вищої освіти та аналізу перспектив вдосконалення освіти як реалізації глибоких екзистенційних проблем студентів. В ході дослідження було опитано понад 300 респондентів та виявлені найбільш важливі фактори розчарування якістю навчання: відсутність можливості вибору предметів, недостатня кількість мотиваційних заходів у вузі, та незадоволення викладачами, які викладають застарілі навчальні програми та використовують неефективні методики навчання. ВНЗ намагаються вирішити ці проблеми формально, враховуючи рейтинг викладача через кількість написаних наукових статей та методичних праць, але для дійсного контролю якості навчання необхідно ввести ще й «студентський рейтинг» (анонімне тестування студентів) та «психологічний рейтинг», який виявить психологічне вигорання, схильність до корупції, стресу та здатність керувати аудиторію слухачів.

Враховуючи концептуальні засади освіти, що прагнення студентів ґрунтуються на головних життєвих екзистенціалах, у межах нашого дослідження ми виявили, що необхідно зосередити процес вдосконалення вищої освіти на наступних екзистенціалах: прагнення свободи (необхідно збільшити вибір предметів, щоб студент свідомо підходив до процесу навчання та розумів свою відповідальність за вибір), прагнення цілісності (необхідно збільшити «роботу в команді» в студентських групах, внести більш різноманітні завдання як квести та інші), схильність ставити запитання (ми повинні підвищити інтерактивність навчання: студентам важливо мати можливість коментувати навчальні матеріали на сайтах і листуватися з викладачами по e-mail). Реалізація екзистенціалів допоможе студенту зрозуміти сенс навчання та отримати освітню мотивацію.

Ключові слова: менеджмент освіти, вдосконалення освіти, філософські засади освіти у ВНЗ, освітня мотивація, екзистенціали.

THE IMPROVEMENT OF HIGHER EDUCATION AS AN EXISTENTIAL PROBLEM

N. Borodina, L. Peycheva

Odessa National Polytechnic University, Odessa, Ukraine
philosophy@mail.ua

The article explores the philosophical basis of the students' dissatisfaction with higher education quality, and analyses education improvement prospects as realisation of deep existential problems of students. For our research, we have interrogated over 300 respondents and revealed the most important factors of disappointment in education quality: the absence of possibility for students to select the subjects, insufficient number of motivational activities at HEI, and dissatisfaction with teachers with their out-of-date academic programs and ineffective training methods. The HEI are trying to solve these problems in a formal way by assessing the teacher based on the number of his/her research articles and study guides. For the actual education quality control, however, the «student rating» (anonymous student testing) has to be kept, as well as «psychological rating» revealing psychological burnout, inclination to corruption, stress, and the ability to manage audience.

Taking into consideration the conceptual cornerstones of education stating that the students' desires are based on major life existentials, within our research we have found out that it is necessary to concentrate the higher education improvement process around the following existentials: desire of freedom (it is necessary to broaden the choice of subjects, for the student to approach the training process consciously and to realise his/her responsibility for the choice), desire of integrity (the role of «team work» has to be increased in student groups, and it is required to introduce more versatile tasks such as quests, etc.), inclination to ask questions (we have to make education more interactive: an opportunity to comment educational materials on the websites and communicate with teachers via emails is important for the students). Existentials implementation will help the student understand the essence of education and obtain educational motivation.

Keywords: education management, improvement of education, philosophical cornerstones of education at HEI, educational motivation, existentials.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Філософські проблеми освіти перш за все розглядаються дослідниками як пошук концептуальних засад розвитку ВНЗ та впровадження Болонської системи. Але іноді потрібно звернути увагу на конкретні факти, зібрати матеріал щодо міркувань викладачів та студентів, щоб згодом сформулювати та впровадити у навчання ті самі концептуальні засади більш свідомо та ефективно.

Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що після прийняття Закону про Вищу Освіту у 2014 р., багато науковців чекають на швидкі зміни на краще. До того ж слід зазначити, що за останні роки вже багато було зроблено для покращення контролю над якістю освіти. Так, Бугров В. А. ще до прийняття у 2014 р. Закону про Вищу Освіту та визначення основних положень модернізації якості освіти (зокрема створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти), зазначив наступні принципи побудови сучасного університету: «Максимальна демократія, але одночасно – цілковита відповідальність за прийняті рішення, прозорість та відкритість у здійсненні управлінської діяльності – це наріжні камені управління освітніми структурами» [4, 5]. Цим принципам відповідають правила сучасної освіти у ВНЗ: «Загальноосвітні норми відомі: замість усних іспитів – іспити письмові, ЗНО як система відбору на навчання, залучення зовнішніх екзаменаторів, опорні бібліотеки з відкритим доступом до полиць і електронними каталогами, бібліотеки як центр університету; акцент на індивідуальній роботі зі студентами та на самостійній роботі студентів, заохочення участі студентів у дослідженнях; інтернаціоналізація освіти з впровадженням програм подвійних дипломів і читанням ряду курсів на іноземних мовах із залученням у тому числі викладачів зі ступенями з інших країн, зрештою, повноцінне оволодіння мовою, принципово важливою для інтеграції з рештою світу, – мовою англійською. Це – конвенціональні правила і загальні зобов'язання для передових університетів, які борються за місце під сонцем. Тому ми повинні відкинути ностальгію за «особливим» статусом, коли нездоровий консерватизм заморожує розвиток і погано позначається на конкурентоспроможності. Ми повинні якомога швидше позбутися того, що було в ті недалекі часи, і зрозуміти, що одним старим брендом ринок праці або вершини науки вже не завоюєш» [4, 5].

Але незважаючи на позитивні зміни, більшість ВНЗ виявилось неспроможними повністю скористатись отриманим збільшенням самоврядування та чітко визначити пріоритети у реорганізації якості навчання. Нещодавно міністр освіти Сергій Квіт зазначив, що «Нам потрібно зробити нову ситуацію в освіті, це новий уклад, нове життя, стосунки, інша організація навчального процесу. І дуже часто виявляється, що автономії нам забагато і ми не знаємо, що з нею робити. У нас є вузи, які до цього готові, є такі які ми спонукаємо, кажемо, що міністерство не повинно наказувати», – зазначив міністр [6].

Визнаючи в цілому істотні позитивні надбання в модернізації вищої освіти після прийняття нового закону, слід також зазначити, що перспективи модернізації, які наразі досліджуються в категорії «контроль якості освіти», носять дещо формальний характер. Відповідно до Проекту постанови КМУ «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти», агентство зосереджується на наступних питаннях: акредитація та ліцензування ВНЗ, освітні стандарти та освітні програми, присудження наукових ступенів та їхню нострифікацію [2]. Тобто Національне агентство контролює освіту у ВНЗ саме як процес *передачі* знань, але більш доцільно було б контролювати процес *отримання* знань, та наскільки студенти задоволені тим, що отримують. Новий Закон про Вищу освіту декларує турботу саме про інтереси студентів, задля цього значно поширює повноваження студентського самоврядування:

Серед нових функцій студентського самоврядування особливо можна відмітити наступні: «Органи студентського самоврядування:

1) беруть участь в управлінні вищим навчальним закладом у порядку, встановленому цим Законом та статутом вищого навчального закладу;

2) беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування;

3) проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи;

4) беруть участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти;» [1].

Відрахування студентів, переведення на бюджет, поселення у гуртожиток та зарахування на посаду викладачів відтепер також повинно узгоджуватись з органом студентського самоврядування вищого навчального закладу.

Таким чином, формально студентське самоврядування отримало багато нових можливостей, але чи відповідають вони потребам студентів?

Метою даного дослідження є виявлення екзистенційних потреб студентів та аналізу можливості впровадження освітніх реформ відповідно до цих екзистенціалів.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Впродовж 2013-2014 рр. нами було проведено анкетування серед студентів ОНПУ, метою якого було з'ясувати, чи задоволені студенти сучасною якістю освіти. У проведеному опитуванні брало участь більш ніж 300 респондентів, переважно студенти молодших курсів (за специфікою навчальних програм спілкування викладачів кафедри філософії зі студентами передбачено саме на I-II курсах). 56 % опитаних задоволені якістю навчання, 24 % – різко незадоволені, 20 % не змогли дати чітку відповідь.

Серед причин незадоволення було виявлено:

1) «Безпритульність» студентів у межах сучасних вищих навчальних закладів:

- а) студенти не мають змоги залишити десь свої речі, немає сучасних камер схову та навіть не працюють морально застарілі гардеробні.
- б) студенти не мають змоги брати участь у «декоруванні приміщень». Дизайн інтер'єру будується без урахування бажань та потреб студентів; досить часто деканати вороже ставляться до намагань студентів принести «щось своє» та «оживити» аудиторію. У межах ОНПУ навчальний процес побудований як нескінченний біг між аудиторіями різних корпусів, тому багато студентів висловили бажання закріплення занять у одній аудиторії, яка б стала для них другим «домом».

У даному випадку одразу згадується Гайдеггерівське цитування Новаліса «Філософія – це ностальгія, тяга усюди бути вдома» [10, 327]. Інтерактивність у оформленні приміщень, впевненість у надійному захисті своєї приватної власності є невід'ємною складовою побудови сучасного навчання у ВНЗ. Комфорт навчання – це поняття не суто матеріальне. Зрозуміло, що важке фінансове становище України не дає можливості зробити сучасний євроремонт у кожному корпусі ВНЗ. Але для психологічного відчуття комфорту у процесі навчання головним є не тільки зручні столи та стільці у аудиторіях, а впевненість студентів, що їхні потреби хочуть почути, та їхні намагання зробити щось для покращення ВНЗ будуть доброзичливо сприйняті керівництвом.

2. Відсутність свободи у виборі форм навчання.

Болонська система принесла до України феномен «елективних предметів». Але процедура «елективності» не має досить чіткого законодавчого закріплення, тому, наприклад у ОНПУ, «вибір» здійснюється деканатами, і насправді студенти не мають жодної можливості брати участь у побудові своєї власної програми навчання.

Коли ми починаємо говорити про можливість «нового життя» та «нової європейської України», потрібно зауважити, що побудова принципів цього життя починається саме зі студентських лав: коли молода людина осягає, що від неї нічого не залежить, що вибір роблять за неї – вона перетворюється на черговий гвинтик системи масового суспільства.

3. Недосконала система контролю якості освіти.

а) непрофесійність викладачів: як ораторів, психологів, організаторів та фахівців у своєї галузі.

Важливим кроком у боротьбі з непрофесійністю стало введення рейтингу викладачів, але сучасні методики зіставлення рейтингу викладачів оцінюють тільки їхню наукову роботу (кількість статей) та методичну роботу (кількість підручників etc.), але жоден пункт рейтингу не оцінює співробітника ВНЗ саме як викладача (тобто людину, яка може цікаво та чітко викласти матеріал своєї спеціальності);

б) нераціональність побудови матеріалу для вивчення. Багато предметів студенти визнають «недоцільними» (25 % респондентів);

в) «нединамічність» навчання, тобто відсталість матеріалу від сучасних реалій науково-технічного розвитку.

Результатом опитування стало формування списку пропозицій, які надійшли від студентів. Серед них особливо слід відмітити наступні:

1. Включити до навчальних програм студентів першого курсу освітньої кваліфікації «бакалавр» курс лекцій, який поєднував би у собі навчання «Ораторському мистецтву», вміння робити презентації своїх докладів та наукових робіт, а також вивчення «Герменевтики» – тобто вміння сприймати, правильно інтерпретувати, виділяти головне у інформації, що надходить до них з лекцій, підручників та ін. Можливий варіант назви курсу – «Медіація» або «Соціальні комунікації» (communication studies).

2. Змінити принципи оцінки професійності викладачів, додати до рейтингу пункти: студентський рейтинг (на матеріалах анонімного анкетування) та психологічна відповідність посаді (на основі тестів з професійного вигорання, схильності до корупції, стресостійкості та інших, проведення яких доручити викладачам кафедри психології, або незалежним центрам контролю якості освіти).

3. Збільшити кількість лабораторних робіт, практики на підприємствах. Частіше запрошувати читати лекції фахівців з тих фірм, які зацікавлені у випускниках саме даного ВНЗ.

4. Проводити більше заходів для зміцнення знань: квести, брейн-ринги та інші.

5. Частіше використовувати мотивуючий фактор конкуренції: наприклад, оприлюднювати студентські рейтинги на сайтах ВНЗ, проводити відкриті лекції викладачів, які посіли перші місця рейтингів. Поширювати практику відрядження у конференції як форми заохочення.

Наприкінці спробуємо визначити філософські засади подальшого дослідження цієї проблеми. Якість вищої освіти – це проблема відповідності навчання інтересам людини. Проведене анкетування дало нам можливість визначити «найактуальніші тенденції» запитів сучасних студентів, але студент завжди – перш за все людина, з незмінним набором «екзистенціалов», основні з яких визначили ще філософи ХХ століття на чолі з Гайдеггером.

Використання «екзистенціалів» як бази для концептуальних засад дослідження у даному разі не намагається заперечити психологічну піраміду потреб за Маслоу (або дослідження інших психологів), але нагадує нам, що ідея «психологічних пірамід» – це дуже спрощений погляд на проблему мотивації людини, тому що у життєвих обставинах ми керуємось більш складними феноменами.

• Головний екзистенціал людини – це почуття нецілісності. Про це багато писав також іспанський дослідник Х. Ортега-і-Гассет [8], а першим цю істотну рису людського існування помітив Платон [9]. У діалозі «Бенкет» він наводить гарний міф про те, що колись людина була єдиним цілим, а потім заздрісні Боги розподілили людей на половинки. Та тепер наша судьба – це шукати свою половинку. Саме це, але більш детально, стверджують і екзистенціалісти. Цей екзистенціал є провідним у нашому житті, нас дуже мучить наша «половинність» та недовершеність, але це є також нашим стимулом шукати та розвиватись у цих пошуках, взаємодіючи зі світом.

Як це можна використати у ВНЗ:

Людина – соціальна істота, а «потоккове навчання» тільки підкреслює самотність у натовпі. Потрібно більш робити «командних завдань», вчити людину працювати разом з іншими, але не замість інших (феномен «сплисування»). Як найкраще таким цілям відповідає проведення квестів [3].

- «кінцевість». Саме людина – єдина ж живих істот, яка усвідомлює свою смертність. Таким чином, буття людині становиться «часовим», тобто він з одного боку усвідомлює короткочасність життя та важливість кожного моменту, а з іншого боку, він розуміє обмежений період свого часу, тому завжди «забігає наперед», намагаючись перевірити, що буде далі.

Як це можна використати у ВНЗ:

Наголошувати на понятті «deadline»: людина має здавати все чітко у певних часових нормах. Для цього доцільно було б ввести електронну систему контролю: так, на сайті дистанційного навчання ОНПУ розроблена система, яка дозволяє здавати контрольні, лабораторні, та навіть екзамен у межах електронного листування, але тільки з певного до певного часу. Якщо ми не впровадимо чіткі часові межі, людина так і не усвідомить свою «кінцевість» та процес перескладань може затягнутись на роки.

- «запитування». Мерло-Понті наголошує, що сутність людини – це насамперед не пошук відповідей, а генерація питань [7]. Чим більше буде відповідей, тим більше людина вигадує питань, тому що це є природне для її існування.

Як це можна використати у ВНЗ:

Обов'язкова відкритість сайтів ВНЗ до коментарів, оприлюднення електронних поштових скриньок викладачів, оприлюднення поштових скриньок кафедр та поступове впровадження системи тьюторів.

- «бунтівність». Намагання вийти за межі. Людина весь час чимось незадоволена, це природне для неї та являє собою частинку її сутності. Але незадоволення повинно бути направлено насамперед не проти світу, а проти самого себе: це повинно бути незадоволення своєю ледачістю, своєю самовпевненістю, своїм конформізмом.

Як це можна використати у ВНЗ:

Бунтарі та незадоволені – це найкращі двигуни розвитку ВНЗ. Якщо ми зуміємо скерувати їхню енергію на усунення тих недоліків ВНЗ, які їх роздратують більш за все, то таким чином ми усунемо і критику, і недоліки. Задля цього потрібно частіше проводити анкетування студентів, щоб виявити рівень їхнього задоволення/незадоволення та готовності до співпраці по усуненню виявлених недоліків.

- «сенсовість». Людина завжди намагається відшукати у всьому сенс, вона сподівається, що все це не дарма та є якась вища ціль та мета всього. А. Камю попереджує, що таким чином можна провести все життя у пошуках того самого невідомого потойбічного скритого сенсу. Людині дійсно потрібен сенс, але ніхто, окрім самої людини, не обере цей сенс за неї, тому «сенс життя», також як сенс «вчитись», або заробляти, або заводити родину, або йти на війну, або всі інші сенсові питання – людина вирішує самостійно [5]. Оце і є справжнє усвідомлення власної свободи – коли людина осягне, що вибір тільки його, та відповідальність покладається потім цілком на нього.

Як це можна використати у ВНЗ:

Сенс навчанню надає те, що людина бачить своє наступне місце працевлаштування. За для цього ми повинні частіше впроваджувати «конкурси талантів», у журі яких запрошувати представників відомих фірм з цієї спеціальності.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети дослідження нами було з'ясовано, що в процесі вдосконалення вищої освіти необхідно сприймати навчання не тільки як процес передачі знань, а як один з головних компонентів реалізації екзистенційних потреб студентів. Навчальна мотивація повинна бути скерована саме на отримання компонентів реалізації цих екзистенціалів: прагнення свободи (необхідно збільшити вибір предметів), прагнення цілісності (необхідно збільшити «роботу в команді» в студентських групах), схильність ставити запитання (ми повинні підвищити інтерактивність навчання: студентам важливо мати можливість коментувати навчальні матеріали на сайтах і листуватися з викладачами по e-mail). Реалізація екзистенціалів допоможе студенту зрозуміти сенс навчання та отримати освітню мотивацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII// [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
2. Проект постанови КМУ «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.gov.ua/?p=578>
3. Барановська О. М. Філософський foot-quest: гра як методика викладання / О. М. Барановська, Н. В. Бородіна, Ю. М. Томашевська // Філософська думка : український науково-теоретичний часопис. – 2010. – № 5. – С. 103–110.
4. Бугров В. А. Програма розвитку: ідея університету / В. А. Бугров // Вестник КНУ. – 2014. - №1(115). – С. 5–7.
5. Камю А. Миф о Сизифе [Електронний ресурс] / А. Камю. – Режим доступу : <http://nv-shulenina.narod.ru/kamumyth.pdf>
6. Квіт С. Логіка реформ – це децентралізація і дерегуляція [Електронний ресурс] / С. Квіт. – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/reform/46350/>
7. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия (1945) / М. Мерло-Понти. – СПб. : Ювента; Наука, 1999. – 603 с.
8. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / Х. Ортега-и-Гассет. – М. : Весь мир, 1997. – 704 с.
9. Платон. Пир [Електронний ресурс] / Платон. – Режим доступу : http://samlib.ru/editors/a/aleksandr_n_r/pir.shtml
10. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – 447 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukraïny «Pro vyshhu osvitu» vid 01.07.2014 № 1556-VII. Access Mode : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
2. Proekt postanovy KМУ «Pro utvorennja Nacional'nogo agentstva iz zabezpechennja jakosti vyshhoi' osvity». Access Mode : <http://osvita.gov.ua/?p=578>

3. Baranovs'ka, O. M. (2010) Filososfs'kyj foot-quest : gra jak metodyka vykladannja. Filososfs'ka dumka : ukrai'ns'kyj naukovo-teoretychnyj chasopys, 5, 103–110.
4. Bugrov, V. A. (2014) Programa rozvytku : ideja universytetu. Vestnyk KNU, 1(115), 5-7
5. Kamju, A. Mif o Sizife. Nacional'na doktryna rozvytku osvity. Kremen', V. (2003) Osvita i nauka Ukrai'ny : shljahy modernizacii' (Fakty, rozdumy, perspektyvy). Kyi'v : Gramota, 178–201.
6. Ryzhak, L. (2005) Filososfs'ko-svitogljadni zasady osvity Ukrai'ny v umovah jevrintegracii'. VISNYK. Sociogumanitarni problemy ljudyny, 1, 35–41.
7. Jurij, M. F. (2004) Sociokul'turnyj svit Ukrai'ny : Monografija. Kyi'v : Kondor.
8. Jacejko, M. G. (2006) Demokratyzacija osvity : analiz osnovnyh chynnykiv. Mul'tyversum. Filososfs'kyj al'manah. Kyi'v : Centr duhovnoi' kul'tury. Access Mode : <http://nv-shulenina.narod.ru/kamumyth.pdf>
9. Kvit, S. Logika reform – ce decentralizacija i dereguljacija. Access Mode : <http://osvita.ua/vnz/reform/46350/>
10. Merlo-Ponti, M. (1999) Fenomenologija vosprijatija (1945). Sankt-Peterburg : Juventa; Nauka.
11. Ortega-i-Gasset, H. (1997) Izbrannye trudy. Moskva : Ves' mir.
12. Platon. Pir. Access Mode : http://samlib.ru/editors/a/aleksandr_n_r/pir.shtml
13. Hajdegger, M. (1993) Vremja i bytie : Stat'i i vystuplenija. Moskva : Respublika.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2015 р.